

3 (72) 2019

ISSN 2413-7065

DOI: 10.30840/2413-7065.3(72).2019

*Журнал засновано в лютому 2001 року
(у 2014 р. – «Україна у світовій історії»)*

*Founded in February, 2001
(«Ukraine in the World History» in 2014)*

Українознавство

Ukrainian Studies

Науковий журнал

Scientific Journal

Засновник і видавець

The founder and publisher

*Науково-дослідний
інститут українознавства*

*Research Institute
of Ukrainian Studies*

*Періодичність
раз на три місяці*

*Published
every three months*

Редакція залишає за собою право на мовностилістичне редагування рукописів і передруків відповідно до правописних норм української мови, яке не змінює позиції автора. Автор несе відповідальність за фактичний виклад матеріалу.

Наукові статті в галузі історичних наук захищуються як фахові згідно з наказом МОНУ від 21.12.2015 року №1328.

Журнал «Українознавство» представлено в наукометричних базах даних:

1. Академія Гугл (Google Scholar) <http://www.scholar.google.com.ua>;
2. Index Copernicus <https://journals.indexcopernicus.com/>;
3. ResearchBib <http://journalseeker.researchbib.com/>;
4. Наукова періодика України <http://journals.uran.ua>;
5. Scientific Indexing Services (SIS) <http://sindex.org>;
6. Infobase Index <http://infobaseindex.com>;
7. Eurasian Scientific Journal Index <http://esjindex.org>;

реферативних баз даних: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
<http://nbuv.gov.ua>; Polish Scholarly Library (бібліотека) pbn.nauka.gov.pl;

є учасником проекту: Українські наукові журнали usj.org.ua

Журнал друкується на підставі свідоцтва серії КВ № 21204-11004ПР від 13.02.2015 р. про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, виданого Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України

УДК 94(477) «1917–1918»

DOI: 10.30840/2413-7065.3(72).2019.177999

МИРОВИЙ ДОГОВІР УНР З ЦЕНТРАЛЬНИМИ ДЕРЖАВАМИ У БЕРЕСТІ: ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ (ГРУДЕНЬ 1917 Р. – ЛИСТОПАД 1918 Р.)

Павло ГАЙ-НИЖНИК

orcid.org/0000-0002-8912-8398

доктор історичних наук, завідувач відділу історичних студій НДІУ

Анотація. Висвітлюються політичні аспекти у перебігу мирових перемовин та під час укладання Мирового договору між УНР та Центральними державами у Бересті. Вказується на позиції і дії української делегації та на пропозиції німецьких й австро-угорських представників, а також офіційних Києва, Берліна та Відня. Розкривається дипломатичне протистояння українських делегатів з представниками німецької та більшовицької делегацій. Розглядаються позиція делегації УНР щодо формування збройних підрозділів з українських військовополонених у Німеччині та Австро-Угорщині та обумовлення зміни підходу щодо цього питання у перебігу перемовин. Зауважується на обставинах і причинах укладання як самого договору, так і таємного протоколу до нього. З'ясовуються деталі втрати українського примірника таємного протоколу до Берестейського договору. Зауважується на ролі у переговорах голови української делегації О. Севрюка. Обумовлюється зміна позицій сторін щодо запитів німецьких та австро-угорських військ в Україну. Висвітлюється обґрунтування дій делегації УНР у її звітності перед Українською Центральною Радою. Висновується, що де-факто новітні українсько-німецькі дипломатичні взаємини почалися з грудня 1917 р. і мали на той час «сепаратний» характер, а де-юре були оформлені 9 лютого 1918 р. Берестейським мировим договором. Договір цей став першою мировою угодою Першої світової війни, а Українська Народна Республіка була визнана Німеччиною та її союзниками (Австро-Угорщиною, Болгарією та Туреччиною) суверенною державою.

Ключові слова: Берестейський договір; УНР; Центральні держави; Перша світова війна.

PEACE TREATY OF BREST-LITOVSK BETWEEN THE UPR AND THE CENTRAL POWERS: POLITICAL ASPECTS OF THE NEGOTIATION PROCESS (DECEMBER 1917 – NOVEMBER 1918)

Pavlo HAI-NYZHNYK

Doctor of Historical Sciences, Head of the Historical Studies Department of RIUS

Annotation. The article covers the political aspects of peace negotiations and the conclusion of the Peace Treaty between the UPR and Central Powers in Brest. The stances and actions of the Ukrainian delegation and the proposals of the German and Austro-Hungarian representatives, as well as Kyiv, Berlin, and Vienna officials are indicated. Diplomatic confrontation between the Ukrainian delegates and representatives of German and Bolshevik delegations is outlined. The position of the UPR delegation on the formation of armed units from Ukrainian prisoners of war in Germany and Austria-Hungary is discussed, as well as its opinion on changing the approach towards the course of negotiations. The article indicates the circumstances and reasons for concluding both the treaty itself and the secret protocol to it. The details of the loss of the Ukrainian copy of the secret protocol to the Treaty of Brest-Litovsk are clarified. The role of the Head of the Ukrainian delegation O. Sevriuk in the

© Гай-Нижник П.

negotiations is noted. Changes in the parties' positions regarding the invitations of German and Austro-Hungarian troops to Ukraine are conditioned. The rationale for the actions of the UPR delegation in its reporting to the Ukrainian Central Council is elucidated. It is revealed that de facto new Ukrainian-German diplomatic relations began in December 1917 and were then of a "separative" nature, and de jure were legalized on February 9, 1918 by the Peace Treaty of Brest-Litovsk. This treaty became the first peace agreement of World War I, while Germany and its allies (Austria-Hungary, Bulgaria, and Turkey) recognized the Ukrainian People's Republic as a sovereign state.

Key words: Treaty of Brest-Litovsk; UPR; Central Powers; World War I.

У листопаді 1917 р. Центральна Рада своїм III Універсалом проголосила про утворення Української Народної Республіки, що де-юре перебувала у федеративному зв'язку з демократичною (небільшовицькою) Республікою Російською, але де-факто ставала незалежним державним утворенням, позаяк демократично-республіканської Росії не існувало як такої. Водночас номінально УНР все ж фігурувала як учасниця однієї із сторін глобального світового зіткнення (Великої війни) і формально знаходилася у стані війни з Центральними державами. Проте після того, як РНК РСФРР у грудні 1917 р. висунув свій ультиматум Українській Центральній Раді й більшовицькі війська вдерлися на терени УНР, а перемовини з представниками Антанти в румунських Яссах завершилися безрезультатно, стало зрозумілим, що молода Республіка опинилася в лещатах зовнішніх ворогів [2, с. 41–74; 3, с. 32–43].

Власних сил на боротьбу з окупантами в УНР не було, як не було й можливості утримувати лінію фронту проти австро-угорських та німецьких військ на своїх західних кордонах. Україні потрібні були мир і союзники у боротьбі з більшовизмом. 4 грудня 1917 р. керівники УНР вирішили надіслати своїх представників на Румунський і Південно-Західний фронти з метою укласти там перемир'я [28, с. 22], а вже 7 грудня 1917 р. Ставка командування німецькими військами на

Східному фронті отримала повідомлення, що Центральна Рада визначилася у конкретизації своєї мирної програми [8, с. 222]. 9 грудня 1917 р. на місце проведення переговорів про перемир'я для «консультативної участі» виїхало три представники УНР [8, с. 223]. Цю неофіційну делегацію Центральної Ради у складі М. Левитського, О. Севрюка і штабс-капітана Ю. Гасенка прийняв у своїй штаб-квартирі принц Леопольд, який лише тоді дізнався про проголошення УНР III Універсалом.

Після цього, 11 (24) грудня 1917 р., уряд УНР надіслав до представників Центральних держав ноту за підписами В. Винниченка та О. Шульгина з проханням вступити до мирових переговорів у Бересті «до того часу, поки буде утворено спільну державну федеративну владу [Росії]» [27, с. 71], що поставила українську делегацію в досить сумнівне юридичне становище. 15 грудня було вирішено, що «поки виясниться, де саме перебуватиме мирна конференція (в Бересті чи Стокгольмі), послати до Бреста поручника Левицького, Любинського і Севрюка з інформаційною метою і доручити генеральному секретарю міжнародних справ дати цій делегації відповідних довірено-дипломатичних кур'єрів для безпосередньої передачі секретних справ» [20, арк. 12]. Невдовзі до Берестя (Бреста-Литовського) прибула мирова делегація УНР. Її очолював В. Голубович,

а до складу увійшли О. Севрюк, М. Любинський, М. Полоз, М. Левитський, С. Остапенко.

Тим часом діячі Центральної Ради вже не мали часу перейматися міжнародно-правовими нормами й 17 грудня 1917 р. ухвалили «утворити міжвідомствену комісію при Генеральному Секретаріаті для розроблення економічних і інших питань в зв'язку з мирними переговорами» [18, арк. 30].

Німці ж, яким на той час також було не до дипломатичних тонкощів, все ж таки прагнули дотримуватися хоча б зовнішніх ознак міжнародного права, а тому й усілякими способами спонукали провідників Центральної Ради таки проголосити державну самостійність УНР. 21 грудня заступник голови МЗС Німеччини Г. фон Буше віддав розпорядження своєму представникові на переговорах у Бересті довести до відома українців, що його країна «завжди буде готова офіційно визнати незалежність України» і спонукатиме до такого ж кроку своїх союзників. Невдовзі, 30 грудня 1917 р. (12 січня 1918 р.), міністр закордонних справ Австро-Угорщини О. Чернін, уповноважений від усіх представників Центральних держав, заявив: «Ми признаємо Українську делегацію, як делегацію самостійну і як повномочне представництво самостійної Української Республіки» [18, арк. 30]. 12 січня частина делегації (В. Голубович, О. Севрюк, М. Любинський), що прибула до Києва зі звітом владі УНР про події на перемир'ях, доповіла Малій Раді про перебіг переговорів у Бересті [11].

Микола Любинський, Всеволод Голубович, Микола Левицький, Люссенті, Михайло Полозов, Олександр Севрюк

Після призначення В. Голубовича головою Ради народних міністрів УНР, через що той був змушений залишитися у Києві, дипломатичну місію Центральної Ради 15 січня 1918 р. очолив 24-річний О. Севрюк [23, арк. 15]. Зауважимо, що делегатів обирали не уряд чи Мала Рада, а центральні комітети УПСР та УСДРП, тож О. Севрюк був обраний керівництвом партії українських есерів. Лише потім їхні кандидатури затвердила Центральна Рада, яка (як і уряд) не надала делегації жодних інструкцій (була лише консультативна розмова з М. Грушевським) [15, с. 4].

22 (09) січня 1918 р. у Києві Мала Рада де-юре ухвалює IV Універсал (насправді де-факто його текст було затверджено лише в ніч з 24 на 25 січня), який, нарешті, проголошує державну самостійність УНР [19, арк. 2–6].

Тим часом у Бересті українська делегація веде нелегкі переговори з представниками Центральних держав (Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина) щодо укладання мирного договору й надання цими країнами військової допомоги УНР у боротьбі з

більшовицькими загарбниками. Після відновлення перемовин з делегацією РСФРР 1 лютого 1918 р. Л. Троцький заявив, що у складі російської делегації перебувають представники більшовицького «українського» уряду, що був утворений у Харкові, – Є. Медведєв і В. Шахрай. При цьому він зауважив, що більша частина України контролюється саме цим урядом, а відтак мировий договір, укладений з представниками УНР, не можна буде розглядати як справжній мир. Тоді ж на засіданні вперше виступила делегація з радянського Харкова. В оголошеній Є. Медведєвим декларації, як і в заявах Л. Троцького, вимагалось визнання більшовицької делегації як одноосібних представників усього українського народу. У відповідь О. Чернін нагадав присутнім, що ще 12 січня на пленарному засіданні Австро-Угорщина й Німеччина визнали саме делегацію Центральної Ради, очолювану О. Севрюком, самостійною і правочинною представницею УНР.

За ним виступив О. Севрюк, який піддав сумніву доцільність подальших дискусій щодо доконаного факту офіційного визнання української делегації усіма учасниками конференції й заявив: «Ми є тої ж думки, що й пан Троцький, що в державнім житті України відбулися зміни, але зміни цілком іншої натури, як це гадає пан Троцький. Істота цих змін стоїть у зв'язку з Четвертим Універсалом УЦР з 22 січня, в яким стоїть: «Відтепер Українська Республіка творить самостійну, від нікого незалежну, вільну і суверенну державу українського народу». На таких високих зборах, якими є мирова конференція, здавалося б, не можна допустити засобів, уживаних паном Троцьким, а саме, оспорювати

державні права Української Центральної Ради» [1, с. 76–78]. О. Севрюк також наголошував, що Україна впродовж тривалого часу марно сподівалася на утворення федеративного союзу вільних держав, однак цього не сталося. Отже, відповідно до IV Універсалу Центральної Ради, УНР стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу. Голова делегації УНР завершив заяву вимогою до усіх учасників конференції: «Признати формально Українську Народну Республіку суверенною і ні від кого незалежною державою, а тим самим остаточно тут ствердити її інтернаціональне становище і права її мирової делегації» [6, с. 308–312].

Насправді ж делегації Центральних держав залишали поза увагою заяви Л. Троцького про становище Центральної Ради і натомість намагалися використати ситуацію для укладання мирного договору на вигідних для себе умовах. Як згадував М. Залізник, після пленарного засідання українську делегацію було запрошено до О. Черніна, Р. Кюльмана та М. Гофмана й повідомлено, що заяви Л. Троцького про становище в Україні близькі до правди. За таких обставин, мовив він, було би доцільно пришвидшити укладення договору, не відкладаючи ознайомлення з представленим проектом, і вже наступного дня його підписати. Після ознайомлення з текстом виявилось, що цей проект містив усього три пункти, у яких констатувалося, що «стан війни між Центральними державами і Українською Республікою скінчився, що мають бути встановлені дипломатичні й консульські зносини між обома сторонами, що Українська Народна Республіка зобов'язується поставити

мільйон тонн збіжжя та інших харчових продуктів для Центральних держав, а всі інші справи мають бути полагожені пізніше між заінтересованими урядами. Севрюк заявив, що дасть відповідь наступного дня, і з своїми колегами залишив резиденцію графа. Українська делегація вирішила запропонувати свій варіант договору» [7, с. 117].

Отже, попри тиск як внутрішніх, так і зовнішніх військово-політичних обставин українська делегація відкинула проект делегатів від Центральних держав, а натомість цілу ніч працювала над власним проектом. Перед пленарним засіданням О. Севрюк зустрівся з О. Черніним і повідомив, що про підписання запропонованого Центральними державами проекту договору не може бути й мови, тому на засіданні буде виголошено український проект. Наступного дня голова української дипломатичної місії у вступній промові зазначив, що, представляючи на розгляд поважної конференції свій проект мирного договору, він висловлює точку зору уряду України і всього українського народу, які прагнуть якнайшвидшого миру. Далі О. Севрюк оголосив український варіант мирного договору, який, власне, став основою для його подальшого підписання 27 січня (9 лютого) 1918 р.

В українському варіанті було передбачено й розв'язання проблем приєднання до УНР Холмщини, утворення окремого коронного краю Галичини й Буковини, а також військових та економічних. Отже, як заявляв один із його співавторів М. Залізник: «В такій многоважній справі, як вироблення тексту мирного договору, ініціатива й основний нарис його належали власне не «старим і досвідченим» дипломатам Центральних

держав, а «молодим неосвіченим і недосвідченим» українським делегатам Центральної Ради» [14].

Після ознайомлення з українським варіантом мирного договору О. Чернін і Р. Кюльман виїхали 3 лютого до Відня й Берліна на консультації зі своїми урядами. Найбільші ж труднощі виявилися зі встановлення північно-західного кордону УНР. Під час перерви українські дипломати й далі вели переговори з членами делегацій Центральних держав, насамперед Німеччини (генералом М. Гофманом) та Австро-Угорщини (бароном Ф. Візнером), переважно з проблем кордонів України. Барон Ф. фон Візнер (заступник глави делегації, радник МЗС Австро-Угорщини) не приховував симпатій до Польщі. Проте О. Севрюк щоразу відхиляв його територіальні пропозиції. Врешті-решт, генерал М. Гофман втрутився у ці дебати й запропонував прямо на мапі етнографічні межі Холмщини. У кінцевому підсумку демарш українців справив на глав делегацій Центральних держав належне враження. Вони навіть не згадували про свій проект, названий українцями ультиматумом, і погодилися на поступки.

Водночас українські делегати спілкувалися з власним урядом, доповідали зміст проекту мирного договору і з'ясовували думку за кожним пунктом. Ось як, наприклад, О. Севрюк доповідав Києву 5 лютого 1918 р. про стан питання з кордонів: «Б р е с т. Говорить Севрюк. Дозволю собі дати маленькі коментарі з приводу пунктів проекту мирного договору. За 2-м пунктом про кордони на заході: кордон йде по Холмській губернії так, як ми це припускали, на півночі звертає на схід у пункті північніше Бреста, відрізаючи більшу частину Підляшся,

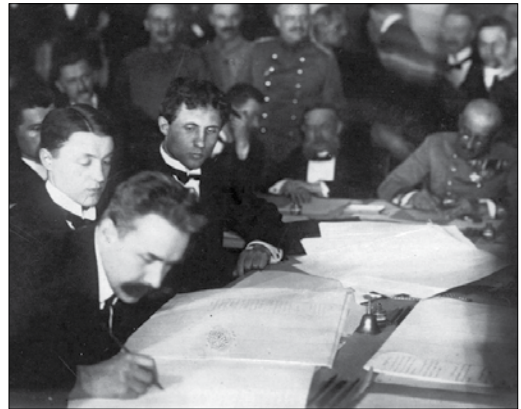
так як при вас пропонував Гофман, і далі на схід згідно нашої пропозиції і вказівки Михайла Сергійовича [Грушевського]. Німці пов'язують звільнення територій з одержанням від нас одного мільйона тонн хліба – до 31 червня. Вони готові надати всіляке сприяння в сенсі транспорту тощо. Граф Чернін рішуче відмовляється у відкритому договорі вставити пункт про Галичину. Пропонує нам таємний договір або якусь іншу форму таємного зобов'язання. Внести в парламент відповідний законопроект про утворення кронлянду (українського коронного краю в Східній Галичині та Північній Буковині у складі Австро-Угорщини. – П. Г.-Н.). Чи можемо ми укладати таємний договір?

К и ї в. Щодо Галичини таємна угода можлива. Але не з кабінетом міністрів, бо парламент може не прийняти міністерських розмов, а як остаточно оформлений мирний договір. При цьому по можливості без одного мільйона тонн».

Голова Ради народних міністрів В. Голубович від імені уряду УНР схвалював дії делегації й був задоволений запевненнями О. Севрюка, що, як тільки повернуться Р. Кюльман і О. Чернін, договір буде підписано.

Тим часом 5 лютого у Берліні та Відні відбулися слухання з приводу мирного договору з Україною. Якщо німці сприйняли проект без застережень, то австрійці вагалися щодо пунктів про Холмщину й Галичину й погодилися на поступки лише після отримання права на більшу частку українського збіжжя та продовольчих товарів.

Зрештою, 8 лютого делегаціями було підписано Таємний протокол [29, с. 26–28]. Згідно з ним Австро-Угорщина як одна з держав Почвірного союзу була

зобов'язана втілити в життя домовленості щодо створення українського коронного краю у Східній Галичині та Північній Буковині, а також передати УНР частину Холмщини, яка на той час перебувала під окупацією її військ.

Тут варто згадати, що вже невдовзі до преси потрапили відомості про підписання Таємного протоколу, який передбачав створення коронного краю з українських територій Східної Галичини та Північної Буковини. Внаслідок цього парламентська фракція галицьких поляків «Коло польське» вперше за час «конституційної ери» вийшла з проурядової коаліції, відмовилася від голосування за бюджет країни, домоглася відставки міністра закордонних справ Австро-Угорщини графа Оттокара Черніна фон Худенітца та австрійського міністра-президента барона Ернста Зайдлера фон Фойхтенегга, які поставили свої підписи під Таємним протоколом. Формально причиною визнання нечинності Таємного протоколу було невиконання Україною повною мірою поставок збіжжя Центральним державам обсягом 1 млн. тонн до 31 липня 1918 р., як це передбачалося протоколом засідання делегацій Берестейської мирної конференції від 7 лютого 1918 р. [30, с. 210].

Відтак 16 липня 1918 р. у Берліні заступник державного секретаря зовнішньополітичного відомства Німеччини Георг фон Буше-Гадденгаузен у присутності австро-угорського посла принца Готтфріда Гогенлоє-Шіллінгсфюрста спалив український оригінальний примірник документа.

Проте разом з тим виникає питання: як український примірник Таємного протоколу потрапив у Берлін? Відомо, що австро-угорські дипломати звинуватили членів делегації УНР у розголошенні його змісту, що грубо порушувало існуючі домовленості. У своїх спогадах О. Севрюк стверджував, що під час переговорів у Відні стосовно надання УНР військової допомоги він розповів голові Української парламентарної репрезентації в австрійській Державній Раді Є. Петрушевичу про зміст таємного документа, внаслідок чого сенсаційну новину через кілька днів уже обговорював увесь політичний бомонд Відня, зокрема депутати парламенту [17, с. 67]. У свою чергу цей інцидент був небезпідставно інтерпретований секційним радником австро-угорського МЗС Ф. Візнером як формальна підстава для вилучення у делегації УНР оригінального примірника протоколу та передачі його на депозитне зберігання у зовнішньополітичне відомство Німеччини. Зрештою, така умова вперше була закріплена у протоколі про надання УНР військової допомоги, підписаному 18 лютого 1918 р. у Відні Ф. Візнером та О. Севрюком [31, с. 285–287]. Саме на підставі цієї домовленості М. Любинський 24 лютого 1918 р. у Бересті й передав Таємний протокол Ф. Візнеру та німецькому послу в Австро-Угорщині Ф. Розенбергу, який відвіз документ до Берліна [10, с. 65]. У своїх

спогадах О. Севрюк та М. Залізняк переклали провину передачі конфіденційних дипломатичних документів на М. Любинського, а отже – й відповідальність за втрату протоколу [7, с. 140; 17, с. 69]. Більше того, сам О. Севрюк у спогадах замовчує цей свій необачний вчинок, що завдав великої шкоди міжнародному престижу та справі соборності України.

9 лютого (27 січня) 1918 р. почалося останнє пленарне засідання української частини мирної конференції в Бересті, яке від імені Центральних держав відкрив промовою Р. Кюльман, а від України слово-відповідь виголосив О. Севрюк. Церемонію підписання Берестейського мирного договору було завершено 9 лютого 1918 р. о 2 год. 30 хв. ночі. За уряд УНР його завізували члени Центральної Ради О. Севрюк, М. Любинський і М. Левитський [12; 13]. Голова української делегації О. Севрюк занотував з цього приводу: «Твердою і радісною рукою підписую я його в імені України... Берестейська конференція скінчена. Україна визнана Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною як самостійна держава, заключила перший міжнародний трактат» [25, арк. 23]. На тій же церемонії було підписано й окремий українсько-німецький додатковий договір, який на рівноправній основі встановлював загальноприйняті у світі правові принципи відносин громадян та юридичних осіб двох сторін. 12 лютого 1918 р. українська делегація підписала з делегаціями Туреччини, Болгарії та Австро-Угорщини додаткові договори до мирного пакту. Вони були подібними до українсько-німецького додаткового договору, укладеного 9 лютого.

Таким чином, українсько-німецькі дипломатичні відносини було встановлено

та юридично оформлено 9 лютого 1918 р. у Бересті (Бресті-Литовському) Мировим договором між УНР і Центральними державами, в рамках якого було також укладено Додатковий (торговельно-економічний) договір та оформлено Звернення до німецького народу з проханням надати Україні військову допомогу. У правну основу економічних взаємин між Німеччиною та УНР у тому ж таки Бересті було домовлено також прийняти німецько-російський договір про суходільну та морську торгівлю від 1894–1904 рр., зберігав силу й генеральний російський митний тариф від 13–16 січня 1903 р. [2, с. 79–86].

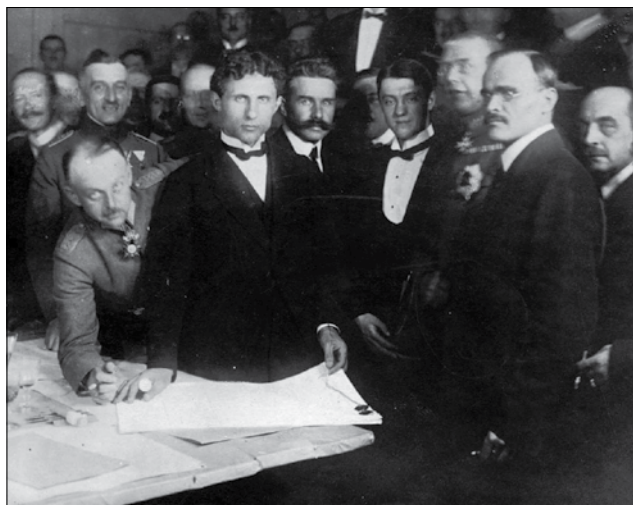
Проте з підписанням мирового договору мир на українські землі так і не прийшов. Становище Центральної Ради було досить хитким. М. Гофман згадував, що «після укладення миру і самі українські уповноважені не приховували безвихідного становища свого уряду і відкрито звернулися до Німеччини з проханням про підтримку» [4, с. 189]. Йдеться про підписання того ж дня (9 лютого) М. Любинським звернення¹ до німецького народу з проханням надати Україні військову допомогу [28, с. 54]. Утім навіть тоді ще не було розмови про німецьку армію та її допомогу у війні з більшовиками. О. Севрюк свідчив: «Про можливість “приятельського” приходу німців на Україну ніколи не йшлося, оскільки пригадую, до 9-го лютого в делегації не говорилося й ніколи (це я підкреслюю) не було про це мови з австро-німецькими делегатами до заключення миру» [16, с. 160]. Тільки тоді, коли 9 лютого (27 січня) «перед полуднем» кур'єр Центральної Ради повідомив українську

делегацію про здачу Києва і захоплення столиці більшовиками, українські делегати почали вести безпосередні розмови щодо допомоги у визволенні теренів УНР від окупантів.

Думки спочатку оберталися навколо двох ідей. Перша, ще під час тривання перемовин, була підкинута українцям самим генералом М. Гофманом, який, «бажаючи прискорити наші мирові переговори, часто нам згадував про 45–70 тис. полонених, які знаходяться в Германії і можуть по підписанню миру виступити організованою силою на оборону волі України. Пізніше ми, підписуючи мир, мали цю обіцянку на увазі» [21, арк. 14]. Це підтверджував й М. Любинський, який засвідчував, що «на другий день після підписання миру ми з власної ініціативи почали конкретну розмову з німцями в сій пекучий для нас справі» [9, с. 207]. Проте досить швидко стало зрозумілим, що після факту підписання Берестейського договору Берлін уже не поспішав іти на термінову допомогу Києву: «Німці почали звертати нашу увагу на те, що багато полонених на польових і фабричних роботах і що забрати їх з тих робіт, не замінивши другими, майже неможливо, що виступити полонені можуть тільки під командою якого-небудь знаного генерала, що за зброю і знаряддя нам доведеться заплатити і так далі» [21, арк. 14]. Тож часу на переведення формальностей та організацію визволення й заміни військовополонених, збору, спорядження і їх дисциплінування й приведення до належної військової кондиції просто не було, як і необхідних на те коштів і кадрів тощо.

Другою ідеєю було вислати на допомогу УНР Січових стрільців, які під час Першої світової війни служили на

¹ Д. Дорошенко та Є. Чикаленко стверджували, що насправді ця ідея належала голові Центральної Ради М. Грушевському [6, с. 37–38, 263; 26, с. 40].

Італійському фронту в австро-угорській армії. Проте цю думку було відхилено німцями через можливі проблеми із транспортуванням. Крім того, Австро-Угорщина за надання військової допомоги за рахунок стрільців вимагала поступок у справі Холмщини, на які українці не могли погодитися.

Тож О. Севрюку довелося виїхати до Відня, щоб там безпосередньо вести мову про австрійську військову допомогу. Там же, в австрійській столиці, він взяв участь у зустрічі українських політичних діячів Галичини і Буковини з представниками УНР на мирних переговорах у Бересті. На зустрічі, зокрема, були присутніми К. Левицький, О. Севрюк, М. Василько, Є. Петрушевич, О. Колесса, В. Сінгалевич, М. Лозинський, Є. Левицький, С. Смаль-Стоцький, Л. Бачинський, М. Спикул, С. Голубович, В. Бачинський, С. Дністрянський, М. Лагодинський, І. Семака та ін. [5, арк. 1].

Тим часом у Берліні розгорнулися дебати з приводу доцільності застосувати власні війська у визволенні України. У цей час, 15 лютого, генерал М. Гофман порадив М. Любинському звернутися

до німецького народу від імені Центральної Ради у справі військової допомоги проти більшовиків, що накладало на українських делегатів тягар особистої відповідальності за таке рішення. До того ж на той момент вже не було можливості встановити контакт і проконсультуватися з урядом УНР. Часу ж на роздуму практично вже не було. Врешті-решт, М. Любинський зміг влаштувати телефонну бесіду із О. Севрюком (який перебував тоді у

Відні). Саме вони й дійшли висновку, що в українських делегатів насправду не залишалося жодного іншого вибору, окрім як погодитися на пропозицію М. Гофмана. Вище німецьке армійське командування отримало таке звернення від делегації УНР того ж самого дня (15 лютого) і вже наступного дня проінформувало імператора Вільгельма II та МЗС Німеччини, що німецька воєнна допомога має бути надана Україні без жодного проволікання [32, с. 89–90].

18 лютого, як можна висувати з відповідного протоколу, укладеного того ж дня при австро-угорському МЗС, саме О. Севрюк «звернувся до Австро-Угорщини і Німеччини з проханням надати Українській Народній Республіці в межах України збройну допомогу проти наступаючих більшовицьких сил». У разі надання такої військової допомоги він (О. Севрюк) іменем УНР зобов'язався:

1) «зберегти в надійному місці декларацію про створення самостійної Східно-Галицької Коронної Землі, що знаходиться в руках української делегації в Брест-Литовську і підписану трьома українськими делегатами та царським

і королівським міністром іноземних справ, від 2 лютого 1918 р.; повернути її міністру іноземних справ, як тільки буде переведене створення Коронної Землі зі Східної Галичини і Буковини; обидва примірники цієї декларації повинні бути знищені»;

2) опублікувати протокольне оголошення, складене представниками держав, наступного змісту: «Аби уникнути непорозумінь при тлумаченні п. 2 §2 мирового договору, укладеного 9 лютого 1918 р. у Бресті-Литовську між Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною, з одного боку, та Українською Народною Республікою з іншого встановлюється, що передбачувана в другому абзаці договірної постанови змішана комісія при визначенні кордону не зв'язана тим, щоби встановити прикордонну лінію через містечка Белгорай – Шебжічен, Красностав, Пугачове, Радін, Межиріччя, Сарнакі, але, на підставі п. 2 §2 мирового договору, має право встановлювати кордон, також на схід від лінії Белгорай і д[альш] Сарнакі, виходячи з етнографічних умов і бажань населення.

Зазначена змішана комісія буде створена з представників сторін, що укладають договір і представників Польщі й кожна сторона надасть до Комісії однакову кількість делегатів» [1, с. 87–88].

При цьому Ф. фон Візнер заявив, що висловлене з боку українців прохання про надання збройної допомоги союзниками буде задоволене, після ж вигнання більшовиків австро-угорські війська будуть відкликані з території УНР, як тільки-но Центральна Рада висловить таке побажання. Протокол підписали Ф. фон Візнер (від Австро-Угорщини) та О. Севрюк (від УНР). Отже, насправді

рішення про запрошення німецько-австрійських військ в Україну було остаточно узгоджене й завізоване таки саме О. Севрюком.

Після Берестейського договору, укладеного представниками Центральної Ради, на терени України з метою вигнання більшовицьких агресорів вступило 450-тисячне німецьке та австро-угорське військо. 18 лютого 1918 р. на київському напрямку почали наступ під командуванням генерала А. Лінзінгена (з березня – фельдмаршала Г. Айхгорна) 23 німецькі дивізії (20 піхотних і 3 кавалерійські)¹. 24 лютого на одеському напрямку почали просуватися 10 австро-угорських дивізій (8 піхотних і 2 кавалерійські) на чолі з командувачем фельдмаршалом Е. Бем-Ермолі (з червня – генералом А. Краусом). Невдовзі спільно з підрозділами армії УНР союзники звільнили від загарбників усю територію України. 2 березня 1918 р. уряд УНР прибув до Києва, а згодом у столиці законотворчу працю відновила й Центральна Рада. На теренах України також здобув право тимчасового перебування 450-тисячний контингент союзницьких німецько-австро-угорських військ, які через досить нетривалий час почали все більше перебирати на себе окупаційні функції.

Тим часом 4 березня 1918 р. у Бересті між представниками Четверного союзу і делегацією УНР, яку очолював О. Севрюк, було підписано також ще й окремий

¹ У зв'язку з передбаченим вступом військ Центральних держав в Україну Німеччина й Австро-Угорщина уклали у Берліні 21 лютого 1918 р. таємний договір про спільну політику щодо держав і самоправних територій, на які розпалася колишня Російська імперія. У договорі було зазначено, що Україна не може розглядатися як окупована військами Центральних держав, а існуватиме як незалежна держава.

договір щодо Холмщини. Того ж дня, 4 березня, О. Севрюк виїхав на зустріч із М. Грушевським, якого віднайшов у вагоні потяга поміж Житомиром і Сарнами. Німецькі та австро-угорські війська вже переможно просувалися Україною. Згадуючи про цю конфіденційну розмову із головою Центральної Ради, О. Севрюк писав, що М. Грушевський плакав, позаяк вступ німців на терени УНР був драмою і його особистого життя [15, с. 160].

Після підписання Берестейського договору О. Севрюк, не без самореклами та з подачі своїх однопартійців-есерів і з фавору батька своєї нареченої (М. Грушевського), чи не одразу ж став героєм історичного моменту й буквально потопав у славослів'ях на свою честь: його називали новим Наполеоном, новим Талейраном, новим Горчаковим...

Після повернення української влади до Києва 9 березня 1918 р. М. Любинський зачитав Раді народних міністрів свій звіт про перебіг та підсумки роботи делегації УНР на мирових переговорах з Центральними державами у Бересті. Потім на запитання урядовців надав свої відповіді й О. Севрюк, що прибув на нього із запізненням. Він говорить про те, що мирною делегацією було запрошено австрійське військо, що навіть є постановою, на основі якої австрійське військо за згодою українського уряду буде виведене з території України, і що це і є, власне кажучи, письмовим договором; що німці хотіли спочатку зайняти тільки північну частину України, боячись оголити свій тил, але після виступу Австрії їхня позиція щодо цього змінилася, і вони мали очистити Україну від більшовиків і по лівому березі Дніпра, як до Куп'янська; що, на його думку, німці

обмежуються щодо компенсації тільки вільним продажем хліба, але, можливо, що з часом поставлять певні компенсації про німців-колоністів і повернення їм збитків. На запитання ж голови уряду В. Голубовича щодо місця знаходження, власне, оригіналу Берестейського мирного договору та копії «Віденського протоколу» О. Севрюк відповів коротко й сухо: в Берліні [24, арк. 33–36 зв.].

Слід також зазначити, що згідно з Берестейським договором держави-підписанти його, поміж іншим, також зобов'язувалися «негайно після підписання сеї умови» встановити дипломатичні відносини та обмінятися повноважними представниками, а після ратифікації мирної угоди її учасники мали намір запровадити одна в одній генеральні консульства, консульства та віце-консульства «в усіх портах, містах і інших місцевостях їх території» [22, арк. 11, 39].

Отже, де-факто новітні українсько-німецькі дипломатичні взаємини почалися з грудня 1917 р. і мали на той час «сепаратний» характер, а де-юре були оформлені 9 лютого 1918 р. Берестейським мировим договором. Договір цей став першою мировою угодою Першої світової війни, а Українська Народна Республіка була визнана Німеччиною та її союзниками (Австро-Угорщиною, Болгарією та Туреччиною) суверенною державою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Радянської України. 1932. № 1–2.
2. Гай-Нижник П. Українська дипломатія й міжнародна фінансова політика урядів Центральної Ради, Української Держави (Гетьманату) та Директорії УНР (1917–1922 рр.). Київ: Дуліби, 2016. 532 с.
3. Гай-Нижник П. П. Взаємини України з Францією і Великою Британією за

- Центральної Ради (1917–1918 рр.): становлення і розлад. *Гілея*. 2017. Вип. 124 (№ 9). С. 32–43.
4. Гофман М. Война упущенных возможностей. Москва, Ленинград: Государственное издательство, 1925. 203 с.
 5. ДАТО. Ф. Р–3430. Оп. 1. Спр. 29.
 6. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923. Т. 1. Доба Центральної Ради. Ужгород, 1932. 450 с.
 7. Залізник М. Моя участь у мирових переговорах у Берестю-Литовському. *Берестейський мир: з нагоди 10-х роковин 9/II. 1918 – 9/II. 1928: спомини і матеріали*. Львів: Кооперативна накладня «Червона Калина», 1928. С. 45–142.
 8. Кураєв О. О. Українська проблема у політиці Берліна та Відня у Першій світовій війні (1914–1918). Київ, 2006. 311 с.
 9. Любинський М. Як прийшли німці. *Літературно-науковий вістник*. 1918. Т. 72. Р. 19. Кн. 12. С. 202–216.
 10. Несук М. Договір, спалений у присутності посла: Таємна угода між УНР і Австро-Угорщиною від 8 лютого 1918 р. та її доля. *Політика і час*. 1993. № 6. С. 59–65.
 11. Нова Рада. 1918. 14 січня.
 12. Нова Рада. 1918. 22 лютого.
 13. Нова Рада. 1918. 24 лютого.
 14. Романчук О. Берестський мир. *Молода Галичина*. 1993. 23–30 січня.
 15. Севрюк О. Берестейський мир. 9.II.1918 (уривки зі споминів). Париж, 1927. 16 с.
 16. Севрюк О. Берестейський мир (уривки із споминів). *Берестейський мир: з нагоди 10-тих роковин 9.II.1918 – 9.II.1928: спомини та матеріали*. Львів: Червона Калина, 1928. С. 143–166.
 17. Севрюк О. Галичина в Берестейських перемовинах. *Історичний календар-альманах «Червоної Калини» на 1939 р.* Львів: Накладом видавничої кооперативи «Червона Калина», 1938. С. 61–70.
 18. ЦДАВО України. Ф. 1063. Оп. 1. Спр. 1.
 19. ЦДАВО України. Ф. 1063. Оп. 2. Спр. 2.
 20. ЦДАВО України. Ф. 1115. Оп. 1. Спр. 26.
 21. ЦДАВО України. Ф. 2592. Оп. 1. Спр. 22.
 22. ЦДАВО України. Ф. 2592. Оп. 1. Спр. 32.
 23. ЦДАВО України. Ф. 2592. Оп. 4. Спр. 16.
 24. ЦДАВО України. Ф. 3690. Оп. 1. Спр. 17.
 25. ЦДІА України у м. Львові. Ф. 581. Оп. 1. Спр. 26.
 26. Чикаленко Є. Уривки з моїх споминів за 1917 р. Прага, 1932. 56 с.
 27. Шелухин С. Україна – назва нашої землі з найдавніших часів. Дрогобич, 1992. 248 [1] с.
 28. Horak S. The First Treaty of World War I. Ukraine's Treaty with the Central Powers of February 9, 1918. New-York: Columbia University Press, 1988. VII, 202 p.
 29. Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA). Hausund Hof Staatsarchiv (HHStA), I Politisches Archiv (PA). Bd. 523. Liasse XLVII / 12 g: Geheimprotokoll vom 8.2.1918 betreffend die Teilung Galiziens und Bildung eines ukrainischen Kronlandes Ostgalizien–Bukowina, Februar – August, 1918. Z. 7611.
 30. Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA). Hausund Hof Staatsarchiv (HHStA), I Politisches Archiv (PA). Bd. 523. Liasse XLVII / 12 g: Friedensvertrag zwischen Deutschland, Österreich-Ungarn, Bulgarien und der Türkei einerseits und der Ukrainischen Volksrepublik anderseits.
 31. Protokoll der Sitzung der öster.-ung. und ukrain. Kommission für die Abfassung des Kollektivfriedensvertrages, Verpflichtung der ukrain. Regierung zur Lieferung der Million Tonnen Getreide an die Zentralmächte gegen entsprechenden Warenaustausch, Abhängigkeit der Ratifizierung des Friedensvertrages mit der Ukraine von der Erfüllung dieser Verpflichtung. Ereignisse in der Ukraine 1914–1922, deren Bedeutung und historische Hintergründe. Bd. 2. Philadelphia, 1967. 484 s.
 32. Fedyshyn O. Germany's Drive to the East and the Ukrainian Revolution, 1917–1918. New Jersey: Rutgers University Press, 1971. 401 p.

REFERENCES

1. *Arkhiv Radianskoi Ukrainy*. (1932). (1–2). [in Ukr.]
2. HAI-NYZHNYK, P. (2016). *Ukrainian Diplomacy and International Financial Policy of the Central Council, Ukrainian State (Hetmanate), and the UPR Directory Governments (1917–1922)*. Kyiv: Duliby, 532 p. [in Ukr.]
3. HAI-NYZHNYK, P. (2017). Relations between Ukraine, France, and Great Britain during the Central Council Era (1917–1918): Establishment and Discord. *Hileia*, Vol. 124 (9), pp. 32–43. [in Ukr.]
4. GOFMAN, M. (1925). *The War of Lost Possibilities*. Moscow–Leningrad: Gosudarstvennoye izdatelstvo, 203 p. [in Rus.]
5. *State Archives of Ternopil Region*. [in Ukr.]
6. DOROSHENKO, D. (1932). *The Time of Central Council*, Vol. 1 of *History of Ukraine, 1917–1923*. Uzhhorod, 450 p. [in Ukr.]
7. ZALIZNIAK, M. (1928). My Participation in Peace Negotiations in Brest-Litovsk. In: *Beresteiskyi myr z nahody 10-kh rokovyn 9/II. 1918–9/II. 1928: spomyny i materialy* (Treaty of Brest-Litovsk. On the Occasion of the 10th Anniversary of February 9, 1918 – February 9, 1928: Memoirs and Materials). Lviv: Chervona Kalyna, pp. 45–142. [in Ukr.]
8. KURAEV, O. (2006). *The Ukrainian Question in the Policy of Berlin and Vienna during World War I (1914–1918)*. Kyiv, 311 p. [in Ukr.]
9. LIUBYNSKYI, M. (1918). The Arrival of Germans. *Literaturno-naukovyi visnyk* (Literary-Scientific Bulletin), Vol. 72, Part 19, Book 12, pp. 202–216. [in Ukr.]
10. NESUK, M. (1993). The Agreement Burned in the Ambassador's Presence: A Secret Deal between the UPR and Austria-Hungary Concluded on February 8, 1918 and Its Destiny. *Polityka i chas*, (6), pp. 59–65. [in Ukr.]
11. *Nova Rada*. (January 14, 1918). [in Ukr.]
12. *Nova Rada*. (February 22, 1918). [in Ukr.]
13. *Nova Rada*. (February 24, 1918). [in Ukr.]
14. ROMANCHUK, O. (January 23–30, 1993). Treaty of Brest-Litovsk. *Moloda Halychyna*. [in Ukr.]
15. SEVRIUK, O. (1927). Treaty of Brest-Litovsk. *February 9, 1918. (Excerpts of Memoirs)*. Paris, 16 p. [in Ukr.]
16. SEVRIUK, O. (1928). *Treaty of Brest-Litovsk: (Excerpts of Memoirs)*. In: *Beresteiskyi myr z nahody 10-kh rokovyn 9/II. 1918–9/II. 1928: spomyny i materialy* (Treaty of Brest-Litovsk. On the Occasion of the 10th Anniversary of February 9, 1918 – February 9, 1928: Memoirs and Materials). Lviv: Chervona Kalyna, pp. 143–166. [in Ukr.]
17. SEVRIUK, O. (1938). Galicia in Brest Negotiations. *Istorychnyi kalendar-almanakh "Chervonoï Kalyny" na 1939 r.* Lviv: Chervona Kalyna, pp. 61–70. [in Ukr.]
- 18.–25. *The Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine*. [in Ukr.]
26. CHYKALENKO, Ye. (1932). *Excerpts of My Memoirs of 1917*. Prague, 56 p. [in Ukr.]
27. SHELUKHYN, S. (1992). *Ukraine as the Name of Our Land from the Most Ancient Times*. Drohobych, 248 [1] p. [in Ukr.]
28. HORAK, S. (1988). *The First Treaty of World War I. Ukraine's Treaty with the Central Powers of February 9, 1918*. New York: Columbia University Press, vii, 202 p. [in Eng.]
29. Confidential Protocol of February 8, 1918 on the Division of Galicia and Formation of the Eastern Galicia–Bukovyna Crownland, February–August 1918. In: *Austrian State Archives; 1st Political Archives*. [in Ger.]
30. Peace Treaty between Germany, Austria-Hungary, Bulgaria, and Turkey on One Side and the Ukrainian People's Republic on the Other Side. In: *Austrian State Archives; 1st Political Archives*. [in Ger.]
31. Minutes of the Meeting of the Austrian and Ukrainian Commission for the Drafting of the Collective Peace Agreement; Obligation of the Ukrainian Government to Supply One Million Tons of Grain to the Central Powers according to the Corresponding Exchange of Goods; Dependence of Ratification of the Peace Treaty with Ukraine on the Fulfillment of This Obligation. (1967). *Events in Ukraine in 1914–1922, Their Significance and Historical Background*. Vol. 2. Philadelphia, 484 p. [in Ger.]
32. FEDYSHYN, O. (1971). *Germany's Drive to the East and the Ukrainian Revolution, 1917–1918*. New Jersey: Rutgers University Press, 401 p. [in Eng.]